

Seppo Oikkonen

Vallan kaikkiallisuudesta ja Tajunnallisista alkioista

Merkintöjä meistä ja kriisi-ismeistä

Vallan kaikkiallisuudesta
ja Tajunnallisista alkioista

Vallan kaikkiallisuudesta ja Tajunnallisista alkioista

Merkintöjä meistä ja kriisi-ismeistä

Seppo Oikkonen

© Seppo Oikkonen 2018

Toinen, täydennetty painos

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 9789528002710

Saatesanat: Kriisiytyminen

Luulen, että kaikessa luovassa ajattelussa on jokin vaihe, jolloin oivalluksen kirkastamat kohdat valaistuvat aidoimmin -- ja se hetki on paljon ennen sitä vaihetta, jolloin oivallus on työstetty "valmiiksi", siis ikään kuin esityskuntoon. Monen muusikon tuotanto on parhaimmillaan niinä vuosina jolloin hän löytää oman tyykinsä, ja toisaalta moni runoilija on pilannut säkeensä hiomalla niitä liikaa.

Nämä päiväkirjamerkinnät ovat pitkälti stilisoimattomia. Ne noudattavat jotain juonta, jota yritin ensin jäljittää järjestelemällä merkintöjä muuhun kuin aikajärjestykseen. Lopulta luovuin kalenterista ja numeroin tekstit. Mutta mitään kokonaista niistä ei synny -- ne on työstetty vain siihen mittaan, että ne, sen syyn lisäksi joka on saanut minut kirjoittamaan ne, toivoakseni sisältävät myös syyn, jonka vuoksi jonkun toisen kannattaa niitä lukea.

Heidegger, joka on monessa mielessä epätoivoinen ajattelija, epäonnistuu kirjoitustyössään kahden äärivaihtoehdon välillä. Yhtäältä olisi mahdollista kirjata ylös oivalluksia, jolloin tekstin mitta asettuu dynaamisen kaaren muotoon, ja lopputuloksena on sarja aforismeja. (Wittgenstein moitti itseään siitä, ettei hänestä koskaan tullut muuta kuin muistilappusten kirjoittelija.) -- Toisaalta houkuttelee kokonaisempi ote -- mikä johtaa aihelmien tarkempaan valintaan, palapelin saumaamiseen, käsitteiden käytön yhtenäistämiseen, itsetarkoituksellisiin kielisiltoihin välien tiivistämiseksi, jne. -- Tämä jälkimmäinen vaihtoehto on älyllisesti petollisempi, sillä täyteen päälleliimaaminen toki tekee tekstistä muodollisesti moitteettomampaa, mutta samalla katoaa autenttisuus. (Schweitzer totesi tylästi, että Kant korjaili ja lisäili tekstejään loputtomasti, eikä mikään käsite enää säilyttänyt alkuperäiseen käyttöyhteyteen kytkeytyvää, eikä mitään muutakaan määrättyä merkitystä.)

En usko, että maailmasta voidaan sanoa mitään suurta ja yhtenäistä. Alut ja loput eivät ole oikeasti olemassa, ja kaikki jää aina kesken. Elämä on enemmän kaoottinen kuin kokoava kokemus. Mutta tätä kaikkea epäjärjestyä vasten on pakko todeta, että

ajallisen jatkumon lisäksi kulttuuriset ja juonellisetkin jatkumot ovat olemassa. Ihminen on lajityypillisesti olemuksellisesti sosiaalinen olento, ja kaikki perustuu instituutioon. Ajatushistoriaa on mahdollista kirjoittaa. Mikään säie ei kulje ehjänä aikojen alusta loppuun, logiikka tänään ei ole logiikkaa huomenna, mutta monet säikeet ovat lujasti toisiinsa kietoutuneita. Akateeminen maailma tunnustaa logiikkaa, mutta tosiasiaa kaapin paikan määrää päättelyssä läsnäoleva kaikkiallisen "vallan" arvovaraus.

Syy, miksi kriittisten ihmisten on näinä päivinä jätettävä yhteiskunnallinen kansalaiskeskustelu ja vetäydyttävä yksinäiseen yksityisyyteen, on vallalla oleva "poliittinen korrektius". Se ei tarkoita vain kaikkia niitä kiertoilmaisuja ja vaikenemisen tapoja, joita yhteiskunnassa kehittyy kipeiden ja vaikeiden kysymysten ympärille -- ei siis vain sitä että journalistit kilvan laativat uutisen näköisiä näennäisuutisia kännyköitä ryösteleivistä maahanmuuttajanuorten jengeistä tai raikaustapauksista mainitsematta sanallakaan tekijöiden etnistä taustaa -- vaan se tarkoittaa sitä että vähitellen kehittyy kokonaisia käsittekkoneistoja, jotka tosiasiaa vain kattavat ajatteluun jo auenneita valkoisia tabuaukkoja. Yleiskäsitteet määrittelevät toisensa, ja perustelujen rautainen pinta peittää kuilut joihin todelliset ongelmat on haudattu.

Me esimerkiksi keskustelemme "maahanmuutosta", vaikka tuollainen lähtökohtainen käsite oitis kampeaa kaiken keskustelun yleiskäsitteellisten yleistysten suohon. Kysymyksessähän ei ole sen enempää "siirtolaisuus", ei "maahanmuutto", ei "pakolaisuus", eivätkä "turvapaikat" -- vaan vain ja nimenomaan kansainvaellus, joka tulevalla vuosisadalla tulee mitä todennäköisimmin kasvamaan satojen miljoonien suuruusluokkaan. Se on jo nyt kovalla rahalla organisoitua toimintaa niin siellä mistä lähdetään liikkeelle kuin myös kohdemaissa, joissa raha pyörittää vastaanottotoiminnan myllyjä. Kulisseissa elätellään siirtotyövoiman aikaisia kuvitelmia korvaavasta halpatyöstä, ja poliitikot puhaltelivat utopistisia kupliaan -- oikeistolaiset taloudellisia, vasemmistolaiset humanistisia. Yhteistä on tabujen vahvistaminen ja sen suurimielialan ja -toimien legitimointi.

Kun poliittinen korrektius on jo vienyt todellista maailmaa kuvaavat lähtökohtaiset käsitteet keskustelusta, ainoa mahdollisuus on vetäytyä syrjään miettimään parempia käsitteitä.

Saatesanat: Opillisuuden onttaus

Syy siihen ettei ihmismieltä pystytä täydellisesti selittämään on hyvin yksinkertainen. Selitys vaatii selittäjän, ja täydelliset selitykset voivat koskea vain jotain mikä on täydellisesti selittäjän ulkopuolella. Täydellistä tietoa voidaan saada vain ideaalitilanteessa, kun kohde on täydellisesti nähtävillä ja joka puolelta tutkittavissa. Kun ja jos tutkija kohdistaa huomion takaisin itseensä, hän kyseenalaistaa omat kysymyksensä ja myös kykynsä. Silloin Subjektit ja Objektit, kysymykset ja vastaukset, vaihtavat paikkaa ja menevät sekaisin. Kun jo normaalitilanteessa -- kun tutkitaan niin sanotusti "ihmisestä riippumatonta todellisuutta" -- ongelmana on missä määrin Subjekti projisoi ja sisällyttää tutkimuskohteeseensa omia ominaisuuksiaan, ihmisen tietoisuuden tutkiminen kompastuu jo lähtökohtiinsa. Kaikki tutkimus tarvitsee ensin lähtökohtaiset käsitteensä, joiden pitäisi kuvata todellisuutta mahdollisimman hyvin, ja vasta kuvauksen jälkeen tulee empiirisen metodin soveltaminen mahdolliseksi. Kun ihminen tutkii itseään, kaikkiin lähtökohtaisiin käsitteisiin itseensä sisältyy jo selitystä ja tulkintaa, ja itse asiassa itseymmärryksen rajat saattavat olla helpommin tavoitettavissa ja tajuttavissa jo kysymyksistä, eivätkä vastaukset välttämättä tee meistä yhtään viisaampia.

Daniel C Dennett on kirjoittanut paksun kirjan, joka on suomennettu nimellä "Tietoisuuden selitys". Kirjan voi lukea dokumenttina siitä miten vähän kysymyksenasetteluissa käytettyjä lähtökohtaisia käsitteitä yleensä kyseenalaistetaan. Jo kirjan nimi on oksymoroni -- Tietoisuus ja Selitys eivät ole Kysymys ja Vastaus, eivät Subjekti ja Objekti tai päinvastoin. Ne ovat yhtä ja samaa. (Voi olla että teoksen alkukielinen nimi "Consciousness Explained " purkaa jännitettä joka suomenkielisen nimen mielteessä korostuu, samoin se, että Dennett lavastaa tietoisuuden ilmiölle aivofysiologisia kulisseeja jotka "objektivoivat" kohdetta ja antavat neurotieteellistä auktorisointia selityksille.) -- Miksi meidän on niin vaikeaa asettaa kaikkia tiedollisia intressejämme alkuasetelmiin ja hyväksyä se, että jo lähtökohdissamme väis-

tämme sen mahdollisuuden, että maailmassa on paljon "maagista", joka ei pelkästään jää meiltä selittämättä, vaan on työntynyt myös niiden kysymysten ja vastausten sisään, joiden koemme liisäävän "tietoamme"? --

Jos kysymyksissä käytetyt lähtökohtaiset käsitteet pystyttäisiin yleisemmin kyseenalaistamaan, silloin nousisi esille myös järkeämme vielä lähtökohtaisemmin määäävään "kartesiolaisen rationaalisuuden" rooli. Sillä tarkoitetaan "paradigmaattista" perusjakoa, joka hallitsee kaikkea eurooppalaisen uuden ajan ajatteluumme -- juurikin tuota jakoa "tarkkailevaan Subjektiin" ja "tarkasteltavaan Objektivoituvaan todellisuuteen". Niin oudolta kuin se jostakusta saattaakin kuulostaa, tällaista tajunnallista jakoa tai hahmoa ei ollut olemassa koko tuhatvuotisella eurooppalaisella keskiajalla. Silloin kaikki ajattelu oli laadullisesti, toistan: laadullisesti aivan eriperusteista. -- Ja jotta voisimme ymmärtää tällaisia kokonaisten ajattelulaatujen kausia, kunkin historiallisen kauden omaehtoisuutta, tarvitsemme vielä perustavammanlaatuisia "palautuspisteitä", lajityypillisiä ja yleisinhimillisiä lähtökohtia, joista käsin voimme nähdä niitä kehitystekijöitä jotka läpäisevät kehityskerroksia ja aikakausia ja auttavat meitä ymmärtämään paremmin omaa aikalaiskokemustamme.

Jos Heideggerin ilmausta käytetään, meidän pitäisi siis jäljittää "perusteita perusteille". En ole kuitenkaan varma miten pitkälle Heideggerin ylihistoriallinen silmä näki, ja itse asiassa luulen, ettei kovinkaan pitkälle. Hän oli hyvin kontrovertti tapaus, eikä mitenkään yksinomaan sen takia että hän veljeili natsien kanssa. Hänen ajattelussaan elävät filosofian ikuiset kysymykset, olemassaolon ja orientoitumisen ongelmat. Yhtäältä hän käyttää tyylikeinonaan klassisista ethosta, pathosta ja logosta, toisaalta konstruoi ikioman raskaan käsitekoneistonsa, johon pitäytyy ja käpertyy. Hänen yhtenä motiivinaan näyttää olleen oppi-isänsä ja edeltäjänsä mitätöinti, ja voi olla, että hän haki akateemiselle auktorisoitumiselleen tukea uudesta natsivallasta. -- Monen muun aikalaisiamme puhuttelevan akateemisen vaikuttajan tavoin hänenkin näkökenttensä oli hyvin rajattu ja häntä määräsi vallan- ja kunnianhimo. Kysymys kuuluu: miten hänen ajattelunsa filosofiset sisällöt suhteutuvat siihen mitä tapahtui ympäröi-

vässä yhteiskunnassa? Oliko hän natsi-ideologi Alfred Rosenbergin tapaan? -- Juuri Heidegger meidän pitää nostaa viime vuosisadan ajattelijoista esille jos haluamme esittää kysymyksiä jotka koskevat "valtaa", "tahtoa" ja "tietoa" ja tapoja, joilla ne auktorisoituvat tai "sisällöllisesti" pätevytyvät.

Heidegger pitäisi asettaa paljon laajemman tarkastelun kantiiniin, jolloin emme kompastuisi siihen kuoppaan, että jäisimme kiistelemään siitä oliko hän "opillisessa" mielessä natsi vai ei -- sillä juuri tällaiset opillisia sisältöjä koskevat ylikorostukset ovat oman "totuudellisuutemme" sudenkuoppa. Kun kuvittelemme että joukkomittainen yhteiskunnallinen taantuma -- totalitarismi -- voi toteutua vain jonkin tietynnimisen ideologian aatteellisissa kulisissa, olemme totaalisen sokeita sille, että yhteiskunnallisissa taantumissa vaikuttavat voimat ovat paljon ikuisempia kuin myöhään uudella ajalla syntynyt ja nyt meitä niin kiihkeästi puhutteleva ismi-identifioituminen. Tosiasiassa tilanne on aivan päinvastainen -- sellainen, että yhteiskunta voi romahtaa ihan minkänimisen ismin kulisissa tahansa. Natsiaatteen "tiedolliset" sisällöt oli omaksuttu silloisen kansatieteen eturintamasta, jossa rotuopit nauttivat akateemista auktorisointia. Saksan lääkäriliitto oli ensimmäinen virallinen järjestö joka otti omaan ohjelmaansa pykälät elinkelvottoman elämän tuhoamisesta. -- Entä mitkä ovat nyt ne eliitti-ihmisten hellimät "totuudet" jotka nauttivat tarvittavaa arvovaltaa? Niitä ovat esimerkiksi "ihmisarvo- ja -oikeusideologiat" tai vaikkapa "ilmastonmuutos". Voi olla, että juuri niiden nimissä tulemme taas pian ajautumaan yhteiskunnallisiin romahduksiin, totalitarismeihin.

Heideggerissa ei ole kysymys natsismista, koska natsismissa ei ole kysymys natsismista. Kysymys on yhteisövoimista, yhteisöominaisuuksista ja yhteisöilmiöistä. Totalitarismi ei palaudu yksilöjen ominaisuuksiin ja pyrkimyksiin -- ja kaikki "tiedollinen" ja "opillinen" on kehityshistoriallisesti muodostunut yksilöllisen eriytymisen emergenssinä. Kysymys on lajiityypillisten mekanismien mukaisesti tapahtuvasta joukkomittaisesta sosiaalisesta taantumasta, jollainen voi kohdata myös kehittynyttä yhteiskuntaa, kun se erityisellä syvällä tavalla sisäisesti kriisiytyy. Taantuminen on yhteisön sisäistä hajoamista -- tyyppillisesti kahtiajakautumista -- ja sitä yhteisövoimien tasolla torjumaan pyrkivä yhteisöilmiö. Mikään siinä ei palaudu yksilötasolle, eikä sitä tieteni-

kään pitäisi edes yrittää kuvata ja selittää minkään kehityshistoriallisesti emergoituneen yksilöajattelun -- "tiedon" saati sitten "ideologis-opillisten ismien" -- puitteistuksissa. -- Ja on tietysti mahdotonta ymmärtää, että vaikka totalitarismissa on kysymyksessä yhteisönsisäinen hajoamista kompensoiva puolustusreaktio, kuvaan kuuluu äärimmäisiä vastakohta-asetteluja, kulttuurisia hylkimisreaktioita ja muita fundamentaalisia "tunnustuksellisille" tunnoille ominaisia tuhoamistarpeita, raakuuksia, sisäistä ritualistista ja ulos suuntautuvaa projektiivista väkivaltaa. -- Natsismissa ei todellakaan ollut kyse natsismista, eikä juutalaisten joukkotuhonnassa juutalaisista. Mutta on tosiasia, että juuri joukkomittainen regressio tarvitsee aina "nimen" -- tunnustuksen, teokratian, eskatologian, jne -- ja alkusyinä yhteiskuntien sisäiselle kitkalle voivat todellakin olla kulttuuriset yhteentörmäykset.

Kun yhteiskunta sisäisesti kriisiytyy, joukkomittaisen regression mekanismit käynnistyvät. Vapaudet katoavat, samoin yksilöllinen kriittinen järki. Käskyvalta ja kuri ottavat vallan, luottamukseen perustuva omantunnonetiikka kovettuu koneelliseksi normimoraaliksi. -- Vaikka tämä lajityypillinen yhteisöilmiö voi tapahtua ihan minkänimisen "ideologian" tai "tunnustuksen" ilmiasussa tahansa, ei suinkaan ole sattumaa, mikä nimenomainen tunnustuksellisuus kulloinkin kulissiksi valikoituu. Regression tarvitsema "Suuri Yhteinen Valhe" on aina juuri se "ideologia" joka on parhaiten valmiustilassa, käytettävissä -- joka on jo valmiiksi nauttanut auktorisoitua "valtaa". -- Totalitarismi tarvitsee auktorisoituakseen ja autorisoituakseen jo olemassa olevat "tiedolliset totuudet", ja itse asiassa kyseessä onkin juuri tarjolla olevan "totuuden" sementointi. Siksi totalitarismiin taannutaan aina kulloinkin vahvistettavissa olevan "poliittisen korrektiuden" aatteellisessa kaavussa.

Eurooppalaisen kulttuuripiirin eri aikakausilla on ajattelu ollut varsin erilaatuista, ja yhteisöjä on sisältä käsin määrännyt hyvinkin erilainen sosiaalisidos. Emme pystyisi elämään päivääkään antiikin kreikkalaisena, jonka koko miellemaailma poikkesi omastamme totaalisesti. Emme tunnista itsiämme syvällä keskiajalla, jolloin kaikkien aikalaisten "minuus" -- ajantaju ja psyykendynamiikan ulkoinen projektio -- oli hukkunut joukkovoimien depersonalisaatioon. Se ajattelu, jonka me tunnistamme

Miltei jokaisessa näistä filosofisluonteisista päiväkirja-merkinnöistä toistellaan miltei samoin sanoin yhtä ja samaa asiaa, perustavanlaatuista totuutta ihmisen lajityypillisestä olemuksellisesta sosiaalisuudesta ja kulttuurievoluutiosta sosiaalisena muodostena. Toiston oikeuttaa se, että suomalainen sivistyneistö nykyisin ummistaa silmänsä, painaa kädet korvilleen ja sulkee suun suppuun kun käsitellään tulehtuneita yhteiskunnallisia kriisiaiheita ja pitäisi puhua Durkheimista, kielimaailmoista sosiaalisina muodosteina, tai kulttuureista kovina kognitiivisina tosiasioina.

Meidän pitäisi olla huolissamme ihmistieteidemme ja -tietomme tilasta. Emme ole nyt menettämässä pelkästään sitä ymmärrystä joka käsittää yhteisövoimia, yhteisöominaisuuksia ja yhteisöilmiöitä, vaan hullun lailla hukuttamassa itsemme johonkin täysin päinvastaiseen -- nimittäin tiedollis-opillis-aatteellisissa ismi-identiteeteissä uudelleen elpyvään skolastiseen käsiterealismiin.

Klassikoilla, Durkheimilla, Meadilla ja Wittgensteinilla saattaisi olla jotain sanottavana tämänkin päivän keskusteluun.

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi